

részletei nem érvényesülnek, de a Liza gallériját díszítő brossnak és az abból függő arany zsinórnak, valamint Liza fülbevalójának ékszer-csillogását a festmény igen hangsúlyosan adja vissza, nyilvánvalóan azért, hogy a vagyonos megrendelőnek a gazdagsága megmutatására való való, vagy feltételezett igényét kielégítse.³

A kép – végig leányágon öröklődve – ma Liza egyik ükunokájánál őrződik, hirdette Liza kedves emlékét.

Lábjegyzet

¹ Temesvári Liza ugyan Nagyszebenben hunyt el és az ottani temetőben búcsúztatták, azonban temetése Brassóban történt. Sírhelyét az 1980-as években az akkori hatalom brutálisan felszámolta.

² 1880-ban azonban Antal szeme fénye, a kis Toni, milliáris tuberkulózisba esett és alig

10 évesen meghalt. Ekkor az apa elgondolkodik azon, hogy 9, illetve 14 esztendő leányainak tán mégiscsak anyára lenne szüksége (így tartja a családi hagyomány), és 56 esztendőskorában másodsor is nőülésre adja a fejét. Az új asszony nem volt más, mint Antal legidősebb lányának, a negyszebeni orsolyitákhoz iskolába járó Mariskának egy csinos iskolatársnője, a Máriánál alig két évvel idősebb (az esküvőkor 18 éves) Woyciechowski Adél. (Adél a korábban bemutatott Lukács Róza legkisebb leánya volt.)

³ Nuridsán Antal második házasságából elsőként született leányának kis testi hibája volt: bicegett. A serdülőkorú leányt atyja állítólag azzal vigasztalta: „sose félj, Irénke, férjhez fogsz menni, mert ami hiányzik a rövidebb lábadból, azt arannyal fogom kipótolni”. Irénke azonban vénleány marad, és a II. világháborúban nyom nélkül eltűnt...

Gyarmati Béla

Örmény arcképek (6. rész) – Temesvári Lukács és Zakariás Katalin

Az örmény arcképekkel nem ismert embereket akarunk bemutatni, hanem egykori örmény elődeink közül némelyeknek máig fennmaradt arcképét szeretnénk megosztani az Olvasókkal. Ezeknek a képeknek a piaci értékét nem ismerjük, azonban érzelmi értékük a számunkra felbecsülhetetlen. A sort Temesvári Lukács és Zakariás Katalin portréjával folytatjuk, akik a korábban bemutatott Temesvári Liza szülei voltak.

Az ábrázolt személyek: Temesvári Lukács és Zakariás Katalin

Temesvári Lukács elődeiről családi

hagyományunk semmit nem jegyzett meg, a vonatkozó szakirodalom¹ alapján ma úgy vélem, hogy a Thorosz–Begidsán–Sztultán „családcsozor” leszármazottjaként e Temesvári Lukács elődei a Begidsánokkal és a Todorokkal közös őseiktől származtak.² Gyergyószentmiklósi kereskedőtársai közül az egyik Sztultán-ős elsőként kezdett rendszeresen az akkor igen távolinak számító Temesvárra járni vásárolni, azóta viseli az ő leszármazottainak egy része a Temesvári nevet. (A Magyarországra áttelepedettek azonban inkább Temesváry alakban szerették írni a nevüket.)

Temesvári Lukács gazdag szín-örmény kereskedőcsaládba született, 1804. évi kereszteleési bejegyzése az gyergyószentmiklósi örmény katolikus anyakönyvben szerepel. A családi emlékezet szerint ő is kereskedő volt, aki valamikor az 1835 és '40 közt vette feleségül Zakariás Katalint.³ Úgy tudjuk, hogy Zakariás Katalin 1821-ben Zakariás István⁴ és Kritsa Mária lányaként „szín-örmény”-ként született, így mindkettőjük portréját „saját jogon”, házastársával együtt mutatjuk meg.⁵

Valószínű, hogy a házaspár később Brassóban élt, hiszen Liza⁶ lányuk Brassóban született és az ottani Péter és Pál templomban volt az esküvője. (Lizán kívül még két gyermekük született: Antal, aki később a brassói kereskedő-társaság elnöke lett, és Anna, férjezett Heintze Lászlóné.) A Temesvári házaspár idős koráról Katalin asszonynak Brassóból a félélárva unokáihoz Nagyszebenbe írott leveleiből a következők szerint tájékozódhatunk. Az 1875 októberi levelében (betűhív helyesírással): „*nagy Tatátok nem aleggjobb egészségnek örvend*”; 1876 február 16-án: „*nem különben ajálom nagy Tatát is imátokba mert a télen mind gyengélkedet oly annyira hogy a házból még nem járt ki...*”, de már a '76 július 20-i levelben: „*kiüllönösön köszönöm a figyelmet a melyet szomorú nagy mamátokra fordítottatok, én nem is gondoltam az idén a cseresnye kompodra, részint bus helyzetem miján, részint a szűk cseresnye miján*”. A „bús helyzet” oka a szeretett férj hosszabb gyengélkedés-betegeskedés után, valamikor 1876 tavaszán-nyárelejeén, 72 éves korában történt elhalálozása. Katalin asszony özvegyi bánatát unokáival és vejével folytatott élénk levelezése enyhítette.

A képek

Temesvári Lukács fényképe a családi albumból

Temesvári Lukács portréja

Temesvári Lukácsról fennmaradt egy viszonylag időskori fényképünk. A hasonlóság alapján bizonyosra vehetjük, hogy olajban megfestett és egyik dédunokájánál máig megmaradt közel életnagyságú

mellképe ennek a fényképnek az alapján készült. (A gazdag örmények megengedhették maguknak a festmény-rendelést, de modellt ülni nem volt idejük, vagy kedvük).

A festmény maga mintegy 75 cm x 93 cm, mintegy ¾-es életnagyságú arckép. Szerencsére máig az eredeti, mintegy 105 cm x 122 cm-es, szépen faragott, aranyozott keret díszíti. Sajnos, a festmény készítőjének nevét nem ismerjük, a képen se szignó, se dátum nem látható. A festmény elkészültének időpontját így csak becsülni tudjuk: nem lehetetlen, hogy Liza lányuk halálakor, annak arcképével egy időben készültek el. Temesvári Lukács arcképén még éppen csak kezdődik az őszülés, így talán 60 esztendő körül lehet. Ha ez így lenne, akkor lehet, hogy a festmény Liza lányának férjhez-menetele és hazulról való elköltözése⁷ alkalmával, 1864-ben, vagy nem sokkal azután készülhetett. (Liza 1871-ben meghalt.) Temesvári Lukács gazdagságát – az ünneplő ruháján ragyogó gyöngyös (brilles?) aranygombokon kívül – csak hosszú, vékony, nyakba akasztva viselt arany óralánca és cifra cigarettliszipkája jelzi. (Érdekes, hogy gyűrűt nem viselt!) Arcképe egy árnyalatnyival derűsebbnek – és elegánsabbnak – mutatja, mint a feltételezett minta-fénykép, ami érthető: a fotográf-masina nem tud hízelegni megrendelőjének, de a festőművész igen.

Feleségének, Zakariás Katalinnak a portréja méretben, keretében és a háttérbeli bútor-részleteket illetően tökéletes párja férjének (tehát valószínűleg egyszerre, azonos mestertől készültek), Katalin asszony esetében azonban nem maradt ránk semmiféle „előzmény” fénykép.

Katalin asszony még kora mértékével mérve is igen ájtatos volt és (legálábbis idős korában) tevékeny közösségi életet élt. Alapító tagja volt a brassói

Temesvári Lukácsné Zakariás Katalin portréja

Oltáregyletnek, istápolta a szegényeket. Egy levelében beszámol unokáinak, hogy őt választották az Árva-intézet pénztárnoknőjévé. Rendszeresen megírta unokáinak a szentmise időrendjét, hogy azok *vele egy időben* ajánlhassák fel a szentmisét édesanyjuk lelki üdvéért. Nem véletlen, hogy Katalin asszonyt az arcképén is a kezében imakönyvével ábrázolták! Természetes, hogy a festő Katalin asszony fülönfüggőit, karperecét, nyakláncán függő medaillonját és hosszú aranyzsinóron függő fedeles aranyóráját is tökéletes élet-hűséggel ábrázolta.

Katalin asszonnak a portrén ábrázolt ékszerei közül az utódok – a család súlyos megpróbáltatásai ellenére – néhány darabot sikeresen megőriztek egészen 2005-ig, amikor egy gyorskezü betörő minden szóba jöhető értéktárggyal együtt ellopta. (Szerencsére a képek egy másik országban függtek, így azok elkerülték az ékszerek sorsát.)

Temesvári Lukács özvegyéről, Zakariás Katalinról 1881. november 28-i, Mici unokájának írott levele az utolsó híradásunk. Sajnos, nincs pontos adatunk a halála időpontjáról. Valószínűleg férje mellé temették a brassói katolikus temetőben. Ezt a temetőt azonban az 1980-as években az akkori hatóságok brutálisan felszámolták, így mára már ezeknek az elődeinknek sincs meg a sírhelye. Emlékezetük azonban, részben éppen az őket ábrázoló képek révén, tovább él!

Lábjegyzet

- ¹ Száva Tibor-Sándor: Székelyföldi magyarörmény családok, 2012
- ² Ha ez igaz, akkor Temesvári Lukács és a másol bementetett Begidsán Katalin negyedfokú unokatestvérek voltak.
- ³ A családfakutató örömeire Temesvári Lukácsnak István nevű bátyja is egy Zakariás Katalint vett feleségül, aki Lukács feleségének két évvel fiatalabb unokatestvére volt...

⁴ Ez az István a Záchno-Keresztes-Zakariás családcsokor

⁵ Meg kell jegyezni azonban, hogy örmény származásuk dacára – a szétrajzott erdélyi örmények leszármazói túlnyomó többségéhez hasonlóan – ők már teljes mértékben erdélyi magyarok voltak. Katalin asszony a vejével (Nuridsán Antal) és unokáival (Nuridsán Mari és Teri) színmagyarul, habár kevésbé iskolázott helyesírással levelezett. Leszármazottja. A gyergyószentmiklósi Zakariások a legvagyonosabb erdélyi örmény famíliák közé tartoztak: a havasokban hatalmas erdőket és legelőket béreltek, majd jelentős szerepet játszottak a baláni rézbánya 1825-től kezdődő felvirágztatásában is.

⁶ Temesvári Erzsébet, azaz Liza arcképe szintén fennmaradt. Róla egy korábbi közleményben szoltunk.

⁷ Temesvári Liza 1864-ben férjhez ment Nuridsán Antal kereskedőhöz és Nagyszébenbe költözött.

Szemétbe írt történelem

Időszakos kiállítást rendez a Maros Megyei Múzeum *Szemétbe írt történelem. Csiki Márton háza és a régi örmény hétköznapiak* címmel, mely egy nemrégiben előkerült izgalmas leletanyag révén idézi fel a 18–19. század fordulójának marosvásárhelyi mindennapjait. Tavaly nyáron ugyanis váratlan meglepetés érte a Sáros utca 1. szám alatti barokk ház felújításán dolgozó műemlékes szakembereket: az egyik boltzat töltéséből nagy mennyiségű hulladék került elő, melyet az építés idején, 1811 előtt hasznosítottak töltőanyagként. A múzeum Történelmi Osztálya által ebből létrehozott kiállítás sajátos betekintést nyújt a házat építő dúsgazdag örmény kereskedő, Csiki Márton családjának életébe, tárgykultúrájába, íráshasználataiba, sőt olvasási szokásaiba is. Mivel a közelmúltban levéltári kutatások tárták fel a Csiki család és a ház rég elfeledett történetét, a kiállítás mindeddig ismeretlen történelmi adatok birtokában mesélhet egy kétszáz éve letűnt világról. A megnyitóra 2014. december 4-én, csütörtökön 17 órától kerül sor a marosvásárhelyi Várban, a Múzeum épületének földszinti kiállítótermeiben. A Maros Megyei Múzeum munkatársai minden érdeklődőt sok szeretettel várnak!

Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület via Oxendius Kulturális Társaság